

BYZNYS & LIDSKÁ PRÁVA:

ODPOVĚDNĚ A VYMAHATELNĚ

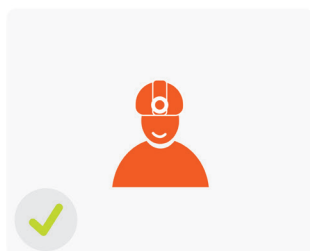
V několika posledních dekádách jsme svědky narůstající globalizace a specializace. Výrobky, které si kupujeme, jsou výsledkem práce mnoha lidí v mnoha státech. Dodavatelské řetězce firem, které prodávají koncové výrobky, jsou čím dál složitější, a proto je obtížné sledovat dopad takového byznysu na lidská práva, která jsou často – ať už vědomě, nebo nevědomě – porušována. Přístupů k řešení je přitom několik: můžeme to chápat jako problém států, v nichž k porušování lidských práv dochází, vyžadovat zde silnou legislativu včetně jejího důsledného vymáhání a podporovat tamní lidi v aktivitách, která jejich práva posilují. Dále je možné pobízet firmy, aby si uvědomily širší problém a samy převzaly odpovědnost, a vydávat doporučení, kterými je třeba se řídit, pokud chtějí být odpovědné. A v neposlední řadě můžeme k řešení přispět i svými spotřebitelskými volbami: vybírat si takové výrobky, které byly vyrobeny za etických podmínek.

V posledních letech se ale debata posunuje a jejím ústředím tématem je tvrzení, že firmy by neměly mít pouze možnost chovat se odpovědně, ale tato odpovědnost by měla být zakotvena v zákoně a právně vymahatelná. Jedná se přitom zejména o **velké firmy**, jejichž velikost je určena nejčastěji ročním obratem nebo počtem zaměstnanců a jejichž činnost má **nadnárodní charakter**, tedy že mají své pobočky, dceřiné firmy nebo klíčové dodavatele na území jiných států. Čím dál častěji jsme totiž svědky toho, že lidé se stávají obětí činnosti firmy, která sídlí v jiném státě. Účinná legislativa, jež by těmto lidem umožnila domoci se spravedlnosti mimo hranice vlastního státu, ve většině případů chybí.

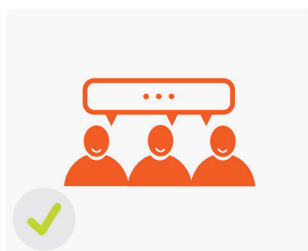
O jakých lidských právech mluvíme?

Nejčastěji má činnost firem negativní dopad na život místních komunit, například zabíráním půdy či vodních zdrojů, a často také dochází k ničení přírody. Samostatnou oblastí jsou potom **pracovní práva**. Za 60 % světového mezinárodního obchodu stojí pouze 50 firem a jejich dodavatelské řetězce. Tyto firmy přímo i nepřímo zaměstnávají celkem 123 milionů lidí. Přímou ovšem pouze 6 %, zbytek je skrytá pracovní síla v dodavatelských řetězcích. Lidská práva pro oblast práce vymezuje Mezinárodní organizace práce (International Labour Organization, ILO), a Směrnice OECD pro nadnárodní podniky (OECD Guidelines for multinational enterprises).

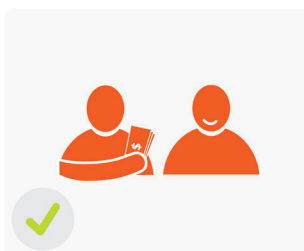
Jedná se zejména o:

Právo na bezpečnou práci

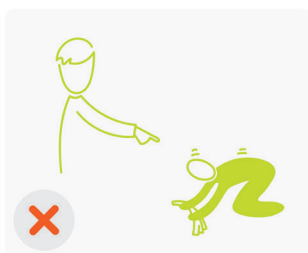
Právo na sdružování a kolektivní vyjednávání

Právo na mzdu, která pokryje životní náklady

Nepřípustnost dětské práce

Nepřípustnost nucené práce

Nepřípustnost obtěžování a zneužívání

OD DOPORUČENÍ K PRAVIDLŮM

Principy, které se vztahují konkrétně k oblasti byznysu a lidských práv, jsou zachyceny v [Obecných principech OSN o byznysu a lidských právech](#). Dokument uvádí doporučení, kterých by se měly držet jak firmy ve své činnosti, tak i státy při tvorbě legislativy, aby riziko porušování lidských práv ze strany byznysu bylo co nejmenší. Dokument klade speciální důraz na tzv. **náležitou péči v oblasti lidských práv, sjednání nápravy škody a vymáhání spravedlnosti pro oběti**. Většina stávajících zákonů totiž v sobě tento princip obsažený nemá. Přestože uvedený dokument OSN implementuje řada států v podobě národních akčních plánů, v mnoha případech se ukazuje, že tato převážně dobrovolná opatření jsou nedostatečná. Proto se stále více napříč Evropou objevuje legislativa, která ukládá firmám závazná pravidla a vymahatelné povinnosti – v ideálním případě má zajistit odškodnění a možnost domoci se spravedlnosti.

Náležitá péče: Pečlivost nebo také opatrnost v oblasti lidských práv (z anglického Human Rights Due Diligence) je proces, při němž by měla být zajištěna identifikace, prevence a náprava porušování lidských práv. V rámci tohoto procesu by měly firmy předně určit, jaký dopad má (nebo by mohla mít) jejich činnost na lidská práva. Následně by měly na tato zjištění reagovat, svou činnost podle toho upravit a aktivně se snažit negativním dopadům předejít. Mluvíme přitom nejen o přímé činnosti dané společnosti, ale i o operacích, které jsou na její činnost napojeny, tedy například o činnosti jejích dodavatelů. Podoba náležité péče bude různá u různě velkých firem s různě komplexními činnostmi.

Závazná legislativa

Právně závazná legislativa v oblasti lidských práv, která v současnosti existuje, má podobu národních zákonů v různých státech. Některé z nich se vztahují na všechna lidská práva včetně environmentálních, jiné se týkají specificky právě oblasti pracovních podmínek. Obecně se dá legislativa rozdělit podle toho, jaký typ povinnosti firmám ukládá.¹

¹ Existující i plánovaná legislativa představená v tomto dokumentu není úplným a konečným výčtem. Jedná se o vybrané příklady, které považujeme z různých důvodů za relevantní.

1. Povinnost zveřejňovat informace

Jednou z oblastí jsou zákony, které ukládají firmám povinnost **pravidelně zveřejňovat informace o tom, jaká jsou potenciální rizika jejich činnosti na lidská práva** a co proti nim firmy dělají. Základním předpokladem je, že pokud budou mít spotřebitelé dostatek informací, budou volit zboží a služby těch společností, které se chovají odpovědně. Riziko pro firmy je zde ale velmi malé: firma může dostát svým závazkům v podstatě i tím, že identifikuje rizika, aniž by pro jejich zmírnění podnikala nějaké kroky. A i pokud by firma povinnost nesplnila, sankce jsou obvykle tak nízké, že pro ni nepředstavují reálnou hrozbu.

Co už existuje?

Kalifornie: Californian Transparency in Supply Chains Act (2010) byl první zákon, který se zabýval moderním otroctvím v dodavatelských řetězcích. Velké kalifornské firmy mají podle něj povinnost zveřejňovat, jaké kroky podnikají ke zlepšování pracovních podmínek u svých dodavatelů.

Spojené království: Podle UK Modern Slavery Act (2015) musejí firmy se sídlem ve Spojeném království každý rok zveřejňovat, jak se vypořádávají s moderním otroctvím v dodavatelských řetězcích.

Austrálie: Velmi podobný je i australský Commonwealth Modern Slavery Act (2018). Můžeme však vidět, že i podobné zákony mají svá specifika – tento se například vztahuje na instituce, které mají roční obrat přes 100 milionů AUD a kromě firem se jedná i o nevládní organizace, univerzity nebo vládní instituce.

2. Povinná náležitá péče

Druhou oblastí jsou zákony, které ukládají firmám již zmíněnou náležitou péči povinně. Kromě povinnosti **identifikovat a zveřejnit rizika jdou dále v tom, že firmy musejí také přijmout opatření, kterými tato rizika eliminují**. Na základě této povinnosti může být firma následně souzena za to, že nepřijala dostatečná opatření a že vlivem činnosti její, jejích dceřiných společností, poboček nebo dodavatelů došlo k porušení lidských práv.

Co už existuje?

Francie: French Corporate Duty of Vigilance Law (2017) je první národní zákon tohoto typu. Všem firmám nad 5000 zaměstnanců ukládá povinnost provádět náležitou péči v dodavatelských řetězcích v oblasti environmentálních i lidských práv. Tyto společnosti musejí zveřejnit plán, jak lidskoprávní rizika zvládají. Jakákoli osoba také může vznést stížnost, pokud se domnívá, že firma svou činností porušuje lidská práva. Taková firma se potom musí zodpovídat u soudu.

Nizozemí: Na základě Dutch Child Labour Due Diligence Act (2019) musejí firmy, u nichž hrozí riziko, že se v jejich dodavatelském řetězci objevuje dětská práce, prošetřit, zda se tak skutečně děje, a pokud ano, musejí předložit akční plán zaměřený na nápravu. V opačném případě přijdou sankce, které v nejextrémnějších případech znamenají až 10 % obratu a odnětí svobody.

CO SE CHYSTÁ?

Švýcarsko

V roce 2016 se ve Švýcarsku začala tvořit tzv. Responsible Business Initiative. Stejně jako jiné švýcarské iniciativy je nástrojem, pomocí něhož může veřejnost zasahovat do legislativy. Jmenovanou iniciativu začalo společně tvořit několik nevládních organizací, a pokud by byla schválena, zavázala by švýcarské firmy k právní odpovědnosti za porušování lidských práv při jejich činnosti v zahraničí. Podle švýcarského systému mohou zákonodárci přesvědčit iniciátory, aby stáhli svůj návrh, a sice tím, že vytvoří protinávrh, což se v předchozích letech dělo a parlament ho představil v červnu 2020. V listopadu 2020 potom švýcarští občané v referendu odmítli návrh iniciativy, což znamená, že automaticky začal platit parlamentní protinávrh. Ten je ale mnohem slabší. Zatímco iniciativa žádala odpovědnost po všech pobočkách i dceřiných firmách švýcarských firem tak, aby se dodržovala všechna lidská práva, podle nově platného zákona se právní odpovědnost nemá vztahovat na dceřiné firmy švýcarských firem v zahraničí a náležitá péče se týká pouze práv v oblasti dětské práce a dovozu nerostů z konfliktních oblastí. Více informací naleznete [zde](#).

Německo

Německo je jednou z 25 zemí, která má národní akční plán vycházející z výše zmíněných Obecných principů OSN o byznysu a lidských právech. Na základě tohoto akčního plánu se vláda dohodla, že se začne připravovat zákon o povinné náležité péči, pokud do roku 2020 alespoň 50 % firem s více než 500 zaměstnanci nezveřejní, jakým způsobem chrání lidská práva, tedy pokud se dobrovolná opatření projeví jako nedostatečná. Průzkum z července 2020 ukazuje, že pouze 22 % společností má plán, jak chránit lidská práva ve svých nadnárodních činnostech. Vláda proto začne zákon připravovat. Představit by ho měla do konce volebního období v roce 2021. Více informací naleznete [zde](#).

Finsko

Ve Finsku byla roku 2018 spuštěna kampaň, která vyzývala finskou vládu, aby vytvořila zákon o náležité péči firem v oblasti lidských práv. Do kampaně se zapojily nevládní organizace, odbory i některé firmy. Zástupci byznysu totiž tvrdí, že pokud společnost nemá co skrývat, je pro ni takový zákon výhodný, protože na trhu nemusí bojovat s firmami, které při své činnosti porušují lidská práva a nabízejí díky tomu své výrobky za nižší ceny. Zástupci odborů jsou zase toho názoru, že zákon by zkonkurenceschopnil finské zaměstnance, jelikož by nemuseli bojovat s extrémně levnou pracovní silou v zahraničí. Nová finská vláda se na základě toho v roce 2019 zavázala, že vytvoří legislativu nejen na národní úrovni, ale že bude aktivní i v přípravě evropské legislativy. Více informací naleznete [zde](#).

Evropská unie

EU má již od roku 2014 směrnici o ne-finančním reportingu, která spadá do kategorie „povinnosti zveřejňovat informace“ a na jejímž základě mají velké firmy ve svých výročních zprávách povinnost zveřejňovat i informace týkající se zaměstnaneckých, sociálních a environmentálních otázek. V únoru roku 2020 zveřejnila Alliance for Corporate Transparency výsledky průzkumu a evaluace tisícovky evropských firem, která ukázala, že opatření v této oblasti nejsou dostatečná. Téměř 90 % společností sice svůj dopad na lidská práva zmiňuje, avšak jen 22 % popisuje, jak implementuje do své činnosti náležitou péči, a pouze 7 % zmiňuje svou povinnost poskytnout lidem postiženým činností firmy náhradu škody. V dubnu roku 2020 oznámila nová evropská komisařka pro spravedlnost, že se Evropská komise zavazuje, že v roce 2021 představí pravidla, která budou základem pro novou legislativu týkající se náležité péče v oblasti lidských práv. Více informací naleznete [zde](#).

Jak je to v České republice?

V ČR zatím není velká vůle vytvářet vlastní legislativu týkající se byznysu a lidských práv – není zde tolik mateřských společností velkých nadnárodních společností, většinou se jedná o dceřiné firmy se sídlem v zahraničí. Česká republika má od roku 2017 Národní akční plán pro byznys a lidská práva (jako jedna z 25 zemí na světě), který implementuje zmíněné Obecné principy OSN o byznysu a lidských právech. Na jeho tvorbě se podílelo několik ministerstev, zástupci zaměstnanců, zaměstnavatelů i nevládního neziskového sektoru a schválen byl vládou ČR. Obecně v této oblasti sleduje Česká republika (resp. Ministerstvo zahraničních věcí) postoj Evropské unie, která ale například stále nezaujala oficiální postoj ke zmíněnému závaznému nástroji OSN.

Organizace Spojených Národů

Kromě zmíněných obecných principů, jež jsou spíše doporučeními, se OSN rozhodla vytvořit také závazný dokument. V roce 2014 vznikla mezivládní skupina, která má vytvořit mezinárodní **Závazný nástroj OSN o byznysu a lidských právech**², který by firmy zavázal k právní odpovědnosti v oblasti lidských práv. Součástí návrhu má být zejména náležitá péče a mechanismus pro odškodnění obětí a obecně pro vymáhání spravedlnosti v zemi, odkud firma pochází. V současné době je k dispozici již druhý revidovaný návrh a v říjnu 2020 se uskutečnilo již šesté setkání mezivládní pracovní skupiny, na němž se mohou jednotliví stakeholderi (zástupci firem, států, zaměstnanců, občanské společnosti) k návrhu vyjádřit a diskutovat ho. Druhý návrh je podroben kritice hlavně proto, že se má týkat všech podniků, i když problematické jsou zejména firmy s nadnárodní aktivitou, a v důsledku toho je hůře prosaditelný. V návrhu také není explicitně uvedeno, že nadnárodní společnosti mají povinnost chránit lidská práva ani že tato legislativa je nadřazena jakékoli jiné, zejména mezinárodním obchodním smlouvám, jež pro porušování lidských práv vytvářejí prostor. Více informací naleznete [zde](#).

² Obecné principy OSN o byznysu a lidských právech (UN Guiding Principles on Business and Human Rights) je dokument, který existuje od roku 2011 a uvádí doporučení, jimiž by se státy a firmy měly řídit, aby zajistily dodržování lidských práv při své činnosti. Oproti tomu Závazný nástroj OSN o byznysu a lidských právech (UN Binding Treaty on Business and Human Rights) je teprve ve fázi návrhů, které vznikají a upravují se od roku 2018, a má ambice stát se dokumentem, jenž povede k právně závazným pravidlům.

ZDROJE

Business & Human Rights Resource Centre. Finnish Government commits to HRDD legislation. 2019. Dostupné z: <<https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/finnish-government-commits-to-hrdd-legislation>>

Business & Human Rights Resource Centre. Germany: Cabinet debate on key points for a supply chain law postponed. 2020. Dostupné z: <<https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/chancellor-merkel-supports-german-due-diligence-law-following-disappointing-nap-monitoring-results>>

Business & Human Rights Resource Centre. Switzerland: Responsible Business Initiative rejected at ballot box despite gaining 50.7% of popular vote. 2020. Dostupné z: <<https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/swiss-due-diligence-initiative-set-for-public-referendum-as-parliament-only-opts-for-reporting-centred-proposal>>

Enodo Rights. Business and Human Rights Legislation. 2019. Dostupné z: <<https://medium.com/enodorigths/business-and-human-rights-legislation-df7df20b8396>>

European Coalition for Corporate Justice. Civil society and companies call Finland to adopt mandatory HRDD legislation. 2018. Dostupné z: <<https://corporatejustice.org/news/9039-civil-society-and-companies-call-finland-to-adopt-mandatory-hrdd-legislation>>

Frank Bold. Obsah a účel směrnice o nefinančním reportingu. 2016. Dostupné z: <<https://www.fbadvokati.cz/cs/clanky/410-obsah-a-ucel-smernice-o-nefinancnim-reportingu>>

International Trade Union Confederation. Scandal: Inside the Global Supply Chain of 50 Top Companies. 2016. Dostupné z: <https://www.ituc-csi.org/IMG/pdf/pdffrontlines_scandal_en-2.pdf>

Triponel Consulting. Business and Human Rights Legislation: an Overview. 2019. <<https://triponelconsulting.com/business-and-human-rights-legislation>>

The Danish Institute for Human Rights. National Action Plans for Business and Human Rights. 2017-2020. Dostupné z: <<https://globalnaps.org/country>>

United Nations. Guiding Principles for Human Rights. 2011. Dostupné z: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf>

Vydalo NaZemi v roce 2020.

Tento dokument vznikl za finanční podpory Evropské unie. Jeho obsah je zcela na odpovědnosti NaZemi a jako takový nemůže být považován za stanovisko Evropské unie.

